

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10958108>

Nurmatov Dilshodbek Tursunmurod o'g'li

Ish joyi O'zbekiston Respublikasi Qo'riqlash bosh boshqarmasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada aholining sanitariya-epidemiologik osoyishtalik holatida yashash muhitida tabiatning sifatini yomonlashtiruvchi hamda aholi salomatligiga salbiy ta'sir etuvchi zararli va xavfli omillar, hamda ular sabab kelib chiqayotgan kasalliklar va ularni oldini olish kabi fikrlar ilgari surilgan.*

Kalit so'zlar: *ekologiya, ekotizim, tabiiy boyliklar, gigiyena, sanitariya-epidemiologik, epidemiya, JSST, vabo, gepatit, qoqshoq, difteriya, shol, busefroz, radiatsiya, oltingugurt dioksid, ftorli vododrod.*

САНИТАРНО-ЭПИДЕМИОЛОГИЧЕСКИЕ УГРОЗЫ ОБЩЕСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Нурматов Дилшодбек Турсунмурод ўғли

Место работы Главное управление охраны Республики Узбекистан

Абстрактный: *В данной статье излагаются вредные и опасные факторы, ухудшающие качество природы среды обитания населения, находящегося в состоянии санитарно-эпидемиологического спокойствия, а также вызываемые ими заболевания и их профилактика.*

Ключевые слова: *экология, экосистема, природные ресурсы, гигиена, санитарно-эпидемиологическая, эпидемия, ВОЗ, холера, гепатит, столбняк, дифтерия, паралич, буцефроз, радиация, диоксид серы, фтороводород.*

SANITARY-EPIDEMIOLOGICAL THREATS TO PUBLIC SECURITY

Abstract: *In this article, the harmful and dangerous factors that deteriorate the quality of nature in the living environment of the population in the state of sanitary-epidemiological tranquility, as well as the diseases caused by them and their prevention are put forward.*

Key words: *ecology, ecosystem, natural resources, hygiene, sanitary-epidemiological, epidemic, WHO, cholera, hepatitis, tetanus, diphtheria, paralysis, bucephrosis, radiation, sulfur dioxide, hydrogen fluoride.*

O'zbekiston Respublikasi ekologik siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri inson salomatligi uchun atrof tabiiy muhit sifatini yaxshilash, ekotizimning barqarorligiga erishish va fuqarolarning qulay atrof tabiiy muhitga ega bo'lish huquqini ta'minlashdan iboratdir. Shu munosabat bilan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining Muqaddimasidayoq "Mamlakatimizning bebaho tabiiy boyliklarini hozirgi va kelajak avlodlar uchun asrab-avaylash hamda atrof-muhit musaffoligini saqlashga astoydil ahd qilish mas'uliyati belgilangan, Asosiy qonunning alohida normalida esa, har kim xavfsizlik va gigiyena talablariga javob beradigan qulay mehnat sharoitlarida ishlash (42-modda), davlat aholining sanitariya-epidemiologik osoyishtaligini ta'minlash choralarini ko'rish, har kim qulay atrof-muhitga, uning holati to'g'risidagi ishonchli axborotga ega bo'lish huquqiga egaligi, davlat atrof-muhitga zararli ta'sir ko'rsatilishiga yo'l qo'ymaslik maqsadida shaharsozlik faoliyati sohasida jamoatchilik nazoratini amalga oshirish uchun shart-sharoitlar yaratishi, barqaror rivojlanish prinsipiga muvofiq, atrof-muhitni yaxshilash, tiklash va muhofaza qilish, ekologik muvozanatni saqlash bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirishi (49-modda) qat'iy mustahkamlangan.

O'zbekiston Respublikasining Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi ma'lumotiga ko'ra, aholining epidemiologik osoyishtaligini ta'minlash borasida o'tkazilgan profilaktik, epidemiyaga qarshi va mahalliy emlash tadbirlari natijasida so'ngi besh yilda ayrim kasalliklar tugatildi, ko'pgina kasalliklarning keskin dinamik pasayishi kuzatildi. 2022 yilda bolalarni yuqumli kasalliklarga emlash uchun 205 mlrd so'm ajratildi. Bu mablag'lar 2017 yilga nisbatan 10 barobar ko'p va emlash qamrovi 98,0 ga yetkazildi. So'ngi besh yilda emlash kalendariga 4 turdagi yangi vaksina kiritildi. Natijada 2017 yilda qizamiq va qizilcha kasalligi tugatilganligi to'g'risida JSSTning sertifikatleri olindi. Ular vabo, shol, difteriya, qoqshoq kasalligi umuman qayd etilmadi. 2022 yil yakuniga kelib 2018 yilga nisbatan busefroz 30 %, virusli gipatetning B kasalligi 96,4 % ga, gipatetning S shakli 89,9 % ga, OITS kasalligi 4,2 % ga kamaydi. Soha rivoji uchun moddiy-texnik bazani mustahkamlash maqsadida 243, 4 mln. dollar beshta investitsiya loyihalari amalga oshirilmogda.

Garchand, o'tgan yillar mobaynida yurtimizda aholining sanitariya-epidemiologiya osoyishtaligini ta'minlash borasida keng ko'lamli ishlar olib borilgan bo'lsa-da, bu borada o'z yechimini kutayotgan muammolar ham talaygina. Xususan, mamlakatimiz hududida 13 ta zaharli kimyoviy moddalarni ko'madigan jarliklar joylashgan hamda foydalanish man qilingan jami taxminan 9 ming tonna zaharli kimyoviy va radiatsiyaviy moddalar ko'milgan bo'lib, barcha zaharli kimyoviy moddalar ko'milgan joylarni saqlash sharoiti belgilangan talablarga javob bermaydi. Surxondaryo viloyatining Sariosiyo, Uzun, Denov tumanlaridagi mavjud murakkab ekologik vaziyat muayyan darajada Tojikiston alyuminiy zavodining zararli tashlamalarining o'ziga xos salbiy ta'siri bilan izohlanadi. O'tgan asrning 80-yillari va 90-yillari boshlaridayoq oltingugurt dioksidi va ftorli vodorodning Sariosiyo tumani aholisining salomatligiga salbiy ta'siri aniqlangan.

Tojikiston alyuminiy zavodi ishga tushirilgan vaqtdan boshlab Surxondaryo viloyatida bolalar va kattalarning endokrin tizimi (endem buqoq) kasalliklari bilan og'rish, yangi tug'ilgan bolalarda patologik buzilishlar tez-tez uchrashi, ayollar reproduktiv funksiyalarining buzilishi, flyuorozga uchrashi o'rtacha viloyat ko'rsatkichidan 1,5-3 baravar ko'pdir. So'nggi 10 yil davomida xavfli yangi o'smalar nozologik shakllari doirasi xavfli limfomalar, ovqat hazm bo'lishi organlari saratoni, oshqozon saratoni, suyakmushak tizimi xavfli shishlari kabi nozologik shakllar solishtirma ulushining eng yuqoriligi bilan xarakterlanadi. Bularning barchasi ushbu muammoning naqadar dolzarb ekanligini, uning ustida ilmiy tadqiqotlar olib borish, ishlab chiqilgan tavsiyalarni amaliyotga joriy qilish lozimligi muhim ekanligini ko'rsatadi.

Sanitariya-epidemiologik osoyishtalik holatida yashash muhitida tabiatning sifatini yomonlashtiruvchi hamda aholi salomatligiga salbiy ta'sir etuvchi zararli va xavfli omillar mavjud bo'lmazligi kerak. Yashash muhitiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillar qonunchilik bilan belgilanmagan bo'lib, ushbu tushunchani legal ta'rifini berish uni tushunishdagi qator noaniqliklarga barham bergan bo'lar edi. Bu borada xorijiy mamlakatlar qonunchiligi hamda yuridik adabiyotlarda bildirilgan fikr va mulohazalarni e'tiborga olgan holda aholining sanitariya-epidemiologiya osoyishtaligiga quyidagicha ta'rif berish lozim, deb o'ylaymiz: "Aholining sanitariya-epidemiologiya osoyishtaligi – bu jamoat salomatligi va insonlar yashash muhitining odam organizmiga salbiy ta'sir etuvchi omillari bo'lmagan hamda uning qulay turmush kechirishi uchun zarar shart-sharoitlar ta'minlangan holatidir".

Sanitariya-epidemiologik osoyishtalik holati darajasi – integral ko'rsatkich bo'lib, u bir tomondan aholi sog'lig'ining ahvolini (demografik ko'rsatkichlar, kasallanish, nogironlik, jismoniy rivojlanish darajasi), ikkinchi tomondan atrof muhitning holatini ko'rsatadi (suv, havo, oziq-ovqatlar ifloslanishi, mehnat va turmush, dam olish sharoiti).

Sanitariya va ekologiya qonunchiligiga binoan, jamoat xavfsizligiga sanitariya-epidemiologik tahdidlarning oldini olish quyidagi usullar yordamida amalga oshiriladi:

- a) ekologik holatni barqarorlashtirishga qaratilgan respublika va mahalliy dasturlarni ishlab chiqish;
- b) dasturlarni amalga oshirish yo'l xaritasi va chora-tadbirlarini qabul qilish;
- v) sanitariya-epidemiologik osoyishtalikni ta'minlashni tartibga soluvchi huquqiy bazani takomillashtirish;
- g) aholini sanitariya-epidemiologik holat bilan bog'liq axborot bilan ta'minlash;
- d) aholining sanitariya-epidemiologik madaniyatini shakllantirish;
- e) sanitariya-epidemiologik huquqbuzarliklar uchun yuridik javobgarlik choralarini mukammallashtirish;
- z) sanitariya-epidemiologik me'yorlash, ekologik monitoring tizimini kuchaytirish.

Jamoat xavfsizligiga sanitariya-epidemiologik tahdidlar sohasidagi ijtimoiy munosabatlarni huquqiy tartibga solish ob'ekti bo'lib, fuqarolarning inson organizmiga ta'sir etuvchi tabiiy, texnogen va ijtimoiy zararli va xavfli ta'sirlar mavjud bo'lmagan

sharoitda turmush kechirishiga bo'lgan huquqi hisoblanadi. Ushbu huquq quyidagi muhofaza obyektlarida o'z ifodasini topadi:

- a) insonning salomatligi va hayoti;
- b) qulay atrof tabiiy muhit;
- v) o'simlik va hayvonot dunyosi yashash muhitining holati;
- g) yer, yer qa'ri, tuproq, suv va atmosfera havosining holati.

Demak, jamoat xavfsizligiga sanitariya-epidemiologik tahdidlarning oldini olishni jamoat salomatligi va insonlar yashash muhitining odam organizmiga salbiy ta'sir etuvchi omillari bo'lmagan hamda uning qulay turmush kechirishi uchun zarur shart-sharoitlar ta'minlanganlik holati sifatida tushunish mumkin.

Shundan kelib chiqqan holda, insonning sanitariya-epidemiologik osoyishtaligi deb, unga yashash uchun atrof tabiiy muhit omillarining zararli ta'siri mavjud bo'lmagan, uning hayoti va faoliyati uchun qulay shart-sharoitlar ta'minlangan, insonorganizmiga ta'sir etuvchi tabiiy, texnogen va ijtimoiy zararli hamda xavfli omillar mavjud bo'lmagan sharoitda turmush kechirishi mumkin bo'lgan sog'lig'ining holati tushuniladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. –T.:O'zbekiston, 2023
2. O'zbekiston Respublikasining Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi ma'lumoti. 2023 yil 2 mart
3. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2015, 34-son, 451-modda
4. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2016 y., 1-son, 1-modda; Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 13.11.2019 y., 03/19/583/4016-son; Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 21.04.2021 y., 03/21/683/0375-son, 12.10.2021 y., 03/21/721/0952-son
5. Shavkatbekovna, N. S. (2023). FORMATION STRATEGIES OF POSITIVE ATTITUDES TOWARDS THE LESSON IN FOREIGN COUNTRIES. *International Journal of Pedagogics*, 3(12), 126-131.
6. Shavkatbekovna, N. S. (2023). History of the Development of Home Education in The Countries of The World. *Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments*, 1(1), 13-18.
7. Nurmatova, SH. (2023). PEDAGOGIK AMALIYOTDA UY TA'LIMINING RIVOJLANISH RETROSPEKTIVASI. *Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi*, (7), 549-553.